

Vojnové dejiny katolíckej ríše Habsburgovcov sú veľkolepé

Matej Gavlák

13. decembra 2023 ✚ **História**

Vcelku chýba Prusom to vojenské – nemajú v sebe onen rakúsky hrdinský princíp, nehľadajú každú príležitosť k útoku. Bez toho je vojna úplne zbavená svojej poézie.

Rakúski dôstojníci o pruskom vojsku, 1860

Náš pohľad na armádu katolíckej ríše Habsburgovcov, posledných 50 rokov známej ako Rakúsko-Uhorsko, je absolútne zakalený I. svetovou vojnou, ktorá ju zastihla v pomerne nevalnej kondícii. V 16., 17., 18. i 19. storočí však bolo vojsko habsburskej ríše plné hrdinov a veľkých hrdinských činov.

Maršal Eugen Savojský

zdroj: youtube.com

Bez odvážnych armád by ríša nemala šancu

Rakúska ríša nikdy nebola vnímaná ako vojenská či militaristická supervelmoc, no napriek tomu jej úspechy na bojovom poli predčia kdejaký iný štát. V prvom rade si treba uvedomiť vnútorné a vonkajšie tlaky, ktorým počas svojej 400-ročnej existencie musela čeliť. Tieto hrozby bolo možné odvracať len vďaka kombinácii vojenských a diplomatických schopností a absolútnej oddanosti ríši zo strany niekoľkých jej jednotlivcov, v tom ktorom období.

V 16. storočí boli k dŕžavám dovtedy ovládaným rodom Habsburgovcov pridané dva veľké štáty – České a Uhorské kráľovstvo. Uhorsko tej doby sa však postupne dostávalo do područia Osmanskej ríše a nakoniec ho tvorilo viac-menej len územie dnešného Slovenska a Sedmohradsko, ktoré však bolo pomerne nezávislé od Viedne, svojbytné a do značnej miery, naopak, závislé na tureckých sultánoch.

Habsburskú ríšu teda ohrozovali jednak vonkajší nepriatelia, ktorými neboli len upadajúci osmanskí Turci, ale postupne predovšetkým silne militaristické a po nových územiach bažiacie Francúzsko, zvlášť pod vedením Ľudovíta XIV. zvaného „kráľ Slnko“. Stále napätá situácia, ktorá sa mohla kedykoľvek skončiť otvorenou vojnou, prevládala aj vo vzťahu k územiám dnešného Nemecka a Ruska; Taliani sa tiež „radi“ búrili voči Habsburgovcom a vynechať zo zreteľa nemožno ani Poľsko, ktoré bolo dlho spojencom

Francúzska, aby však, v rozhodujúcej chvíli, napokon pomohlo zachrániť svojho katolíckeho suseda v bitke pri Viedni v roku 1683.

Okrem uvedeného ríša čelila veľmi vážnym vnútorným problémom. V prvom rade tu boli neustále sa búriace maďarské kniežatá, ktoré boli k protihabsburským povstaniam podporované a povzbudzované osmanskými sultánmi. Postupne sa rozšíril aj blud protestantizmu, ktorý sa stal jedným z dôvodov povstaní v Uhorsku i v Čechách a viedol až k vypuknutiu tridsaťročnej vojny. V jednu chvíľu v roku 1620 sa tak na Viedeň rútili povstalecké vojská z Čiech i z Uhorska zároveň.

Do všeobecného zmätku sa primiešali na prelome 18. a 19. storočia všetko drviace napoleonské vojská a národnostná otázka. Ako uvádza historik Martin Rady vo svojej knihe *Habsburgovci*, „do polovice roku 1848 to vyzeralo na jednoznačný rozpad ríše“. Ríša čelila povstaniam v Uhorsku i v Taliansku, a na to všetko sa z temnôt prizeralo po koristi bažiacie Prusko.

Inak povedané: Rakúska ríša na svoje prežitie nutne potrebovala vojenského génia, schopnú armádu i veliteľov ochotných preliať vlastnú krv, ak to bude nutné. A všetkého sa jej, „z milosti Božej“, aj dostávalo.

Princ Eugen

Je nepreberné množstvo legendárnych a mimoriadne schopných veliteľov, ktorí zachránili ríšu aj náš národ od islamu, liberalizácie, Napoleona či malých protestantských tyranov. Spomeňme len mená ako generál Souche, gróf z Montecuccoli, barón von Laudon, Mikuláš Zrínsky či veľký Napoleonov nepriateľ, arcivojvoda Karol – mladší brat cisára Františka II. To sú tí, na príbeh ktorých tu dnes, žiaľ, nezostalo miesto. Povieme si však o veliteľoch, ktorých by z hodín dejepisu mal poznať naozaj každý jeden obyvateľ strednej Európy.

Začnime s najlegendárnejším veliteľom habsburských vojsk – s maršalom Eugenom Savojským. Meno, ktoré nepriateľom cisárskeho Rakúska prinášalo hrôzu snáď ešte sto rokov po jeho smrti. Narodil sa do významnej francúzskej rodiny, ktorá bola súčasťou tamojšieho kráľovského dvora. Keďže ho kráľ Ľudovít XIV. odmietal prijať do svojho vojska kvôli jeho krehkej a slabej fyzickej konštitúcii, rozhodol sa mladý Eugen utiecť do Viedne a „ísť bojovať proti bezvercom“ – Turkom –, ktorí habsburskú ríšu dlhodobo gniavili.

Dlho netrvalo a princ Eugen Savojský si vďaka svojej energickosti, rýchlemu a správne rozhodovaniu a v neposlednom rade i odvahe v boji získal dobré meno. V nejednej takmer prehratej bitke zozbieral utekajúcich vojakov, sám sa postavil na ich čelo a zahájil úspešný protiútok. Prvé z mnohých jeho legendárnych víťazstiev prišlo v roku 1697 pri Zente, kde habsburská armáda narazila na trojnásobnú presilu osmanských Turkov. Väčšina veliteľov by sa potichu stiahla a vyčkávala, no Eugen zaútočil ako zúrivy lev. Habsburské vojská pobili 45-tisíc cez rieku sa brodiacich moslimov a sami pri tom mali len 400 padlých vojakov a 1500 zranených. Išlo doslova o zázrak. Prvý v dlhom rade.

Najväčším nepriateľom Rakúskej ríše sa však stalo Francúzske kráľovstvo. Kráľ Ľudovít XIV. vnímal sám seba ako „nového Alexandra Veľkého“ a podľa toho sa aj správal. Francúzska armáda bola na všetkých bojiskách od Nemecka až po Taliansko početnejšia a lepšie vyzbrojená, no Eugenov génus ju vždy dokázal prekvapiť, zaskočiť a nečakaným ťahom poraziť. Takto v roku 1701 vo veku 38 rokov prešiel na čele 30-tisícového vojska Alpy, aby sa dostal za chrbát početnejšej francúzskej armáde v Taliansku. Princ Eugen sa tak stal len druhým vojvodom v dejinách, ktorý dokázal prejsť mohutný horský masív s vojskom – a to po legendárnom Hannibalovi!

Nasledovali ďalšie legendárne víťazstvá proti Francúzom, ako to pri Hochstadte (v Nemecku), či nečakané obsadenie ťažko opevneného Turína. Eugen Savojský dobyl mesto vo svojich 44 rokoch a bol to absolútny vrchol jeho kariéry. Po Turíne o ňom obdivne hovorila celá Európa. Málo známym faktom je, že legendárny veliteľ pobudol istý čas aj na Bratislavskom hrade, odkiaľ viedol operácie proti maďarským protestantským povstalcom.

Zlatým klincom jeho kariéry bolo oslobodenie Belehradu spod osmanskej nadvlády po dlhých 169 rokoch v roku 1717. O akú neuveriteľnú udalosť opäť išlo, dokladá aj fakt, že kým 100-tisícová Eugenova armáda obliehala pevnosť s 30-tisíc Turkami, dorazila moslimom na pomoc ďalšia, 140-tisícová osmanská armáda, ktorá obklúčila cisárske vojská. Maršal však nespanikáril a prekvapivým, polnočným útokom, prekonal hradby a obsadil mesto, ktoré potom už z rúk nepustil. V tejto bitke utrpel princ svoje 13. zranenie v boji.

Princ a maršal Eugen Savojský si v každej bitke zachoval typickú vlastnosť riskovať svoj vlastný život. Takto niekoľkokrát prišiel o svojho koňa, niekoľkokrát bol on sám ranený a zopárkrát ho od smrti uchránili už len presne mierené rany z jeho pištolí. A to napriek faktu, že bol už najväčšou európskou „superstar“ svojej doby. V knihe „Evžen Savojský: Pán bitevních polí“ od autora Karla Richtera sa napríklad dočítame:

„Svätý Otec, keď sa dozvedel o víťazstve pri Petrovaradíne, prikázal na oslavu víťazstva nad pohanmi zvoniť vo všetkých kostoloch a princovi Eugenovi ako ochrancovi kresťanstva poslal darom ozdobný klobúk a drahocenný meč.“

Strojca „bitky národov“

Iným legendárnym veliteľom Rakúskeho cisárstva bol maršal Josef Václav Radecký z Radče, pochádzajúci zo starého českého šľachtického rodu. Mal podobné vlastnosti ako princ Eugen, a i vďaka nim si ho všimli jeho nadriadení: v ohni bojov bol rozhodný, odvážny a rád sa púšťal na čele vojsk do útoku.

Jeho prvá hviezdna chvíľa nastala počas napoleonských vojen. Habsburská ríša je neprávom vynechávaná spomedzi mocností, ktoré porazili Napoleona. V istých chvíľach konfliktu to bola práve naša katolícka ríša, kto stál v čele boja proti francúzskemu dobyvateľovi.

Radecký zohral kriticky dôležitú úlohu v tzv. bitke národov pri Lipsku v roku 1813, kedy sa napoleonské vojská už sťahovali z Ruska. Pripravil celkový plán nadchádzajúcej bitky, v ktorej hrala ústrednú úlohu práve ríša Habsburgovcov. Jadrom taktiky bolo nerozdeľovať tri veľké spojenecké armády, ktoré Napoleona prenasledovali (habsburskú, pruskú a ruskú) a vo vhodnú chvíľu sústredenými silami udrieť na najslabšie miesto nepriateľa. Plán dokonale vyšiel a Radecký navyše opäť velil z predných línií. Možno pripomenúť, že v bitke národov pri Lipsku v radoch katolíckej ríše bojovali aj Slováci, čo zvečnil Ľudovít Štúr v jednej zo svojich básní.

Druhá veľká chvíľa prišla pre legendárneho vojvodu v revolučnom roku 1848. 82-ročný maršal Radecký bol v tom čase guvernérom habsburskej provincie Lombardia, keď tam vtrhli revolučné vojská sardínskej armády, pokúšajúcej sa zjednotiť Apeninský polostrov. Pre nedostatok vojakov bol Radecký nútený stiahnuť sa z väčšiny talianskych hovoriacich území, avšak proti veľkej presile dokázal udržať pevnosť Veronu. Keď neskôr dorazili posily, dokázal stále početnejšieho nepriateľa poraziť pri Custode i Novare, čo viedlo až k abdikácii sardínskeho bábkového kráľa Karola Alberta. Maršal Radecký dostal mnohé vysoké vyznamenania. V roku 1845 ho takto pociť i pápež Gregor XVI. radom sv. Gregora.

Roky 1848/49 boli pre habsburskú ríšu celkovo hrozivé, veď v rovnakom čase ako talianski revolucionári pochodovali na Veronu, sa i maďarskí revolucionári rozhodli zosadiť Habsburgovcov, vytrhnúť Uhorsko spod ich koruny a vyhlásiť ho za (revolučnú) republiku. V prvej fáze sa im postavil chorvátsky šľachtic a veliteľ Jelačić, no po úspešnom maďarskom protiútoku neostávalo mladému cisárovi Františkovi Jozefovi nič iné, ako požiadať o pomoc ruského cára. Až vďaka ruskej pomoci sa podarilo maďarských revolucionárov definitívne poraziť v bitke pri Világoši (13. augusta 1849).

Cisárov admirál

Zastavme sa ešte na chvíľu pri revolučnom roku 1848. Na jeho počiatku stál na čele ríše duševne a mentálne slabý, i keď obľúbený, cisár Ferdinand I. Keďže to pod jeho vládou naozaj vyzeralo na úplný rozpad ríše, situáciu do svojich rúk prevzali traja výnimoční muži – maršali Radecký, Jelačić a Windischgrätz –, ktorí vykonali de facto štátny prevrat: odstavili Ferdinanda a na jeho miesto dosadili mladučkého, no nádejného Františka Jozefa. Vďaka tomuto riskantnému kroku zachránili habsburské impérium na ďalších 70 rokov.

Hoci Rakúsko porazilo sardínskeho kráľa, muselo talianskym revolucionárom podporovaným tajnými spolkami čeliť znova a znova. V roku 1866 takto došlo k veľkolepej námornej bitke, v ktorej sa vyznamenal rakúsky kontraadmirál Wilhelm von Tegetthoff. V tom roku vstúpilo už do značnej miery zjednotené Talianske kráľovstvo do prusko-rakúskej vojny na strane Pruska a chcelo využiť svoju prevahu v Jadranskom mori na zničenie loďstva habsburskej ríše, ktorá predsa len nikdy nebola námornou veľmocou.

Talianska vláda vydala v júli 1866 admirálovi Persanovi rozkaz, aby ihneď našiel habsburské loďstvo a zničil ho. Taliani mali obrovskú prevahu: mali 2x viac lodí a modernejšie delá s väčším dostrelom. Avšak ich najväčšou výhodou bolo, že talianske lode boli moderné opancierované krížniky postavené v dokoch v USA a Británii, kým lode Rakúskeho cisárstva boli zväčša staré drevené plachetnice, našťastie, aspoň s parným pohonom. Rakúske delá boli navyše natoľko slabé, že nedokázali preraziť moderný pancier talianskych vojnových lodí a v ich plášti robili len preliačiny. Keď Taliani zazreli cisárske lode, ich veliteľ naduto zvolal: „*Aha, rybári prichádzajú!*“ Autor Ctirad Beneš vo svojej knihe „*Rakúske vojnové námorníctvo 1848 – 1866*“ píše:

„Obsluhy diel si tesne pred bitkou klakli k modlitbe vedľa svojich zbraní a prijali požehnanie od kňaza, ktorý prechádzal všetkými palubnými stanoviskami.“

Katolícka ríša, hoci mala množstvo nedostatkov na mori, predsa mala svojho kontraadmirála von Tegetthoffa a Boha na svojej strane. Kontraadmirál použil prastarú taktiku využívanú ešte starými Grékmi a Rimanmi – keďže jeho delá boli takpovediac bezzubé, nariadil svojim lodiam priamo vrázať do talianskych.

Zdroj: youtube.com

Dlho netrvalo a kvôli Tegethoffovej agresívnej taktike a Persanovej zbabelosti a neschopnosti sa talianske lode uvoľnili z formácie, roztrúsili kade-tade a ktorá mohla, z boja napokon zutekala. Taliani prišli počas námornej bitky pri Lisse o 574 mužov, 18 dôstojníkov a tri moderné lode, kým Rakúske cisárstvo stratilo 35 námorníkov a 4 dôstojníkov. Loď sa im ako zázrakom nepotopila ani jedna, i keď mnohé boli ťažko poškodené.

Bitka pri Viedni

Najslávnejšou bitkou habsburskej ríše bola určite porážka osmanských Turkov pri Viedni v roku 1683. Najznámejším menom spájaným s touto udalosťou je bezpochyby meno poľského kráľa Jána III. Sobieskeho, ktorého zásluhy sú neodškriepiteľné. Avšak poľský kráľ prišiel na pomoc mestu v čase, keď sa obrovskej tureckej presile bránilo už 2 mesiace. Za obranou hlavného mesta ríše stáli dvaja nečakaní vojnoví hrdinovia, velitelia Jeho cisárskeho veličenstva.

Prvým bol Ernst Rüdiger von Starhemberg, ktorý sa v spomínanom osudnom roku ocitol na pozícii veliteľa obrany mesta Viedeň. Druhým bol jeho zástupca, český katolík Zdeněk Kašpar Kaplíř. Ten bol, mimochodom, pravňukom protestantského veliteľa, ktorý proti Habsburgovcom bojoval v bitke na Bielej hore. Títo dvaja spolu s 20-tisíc vojakmi dokázali čeliť 120-tisícovej šelme z Východu. Von Starhemberg musel neustále vymýšľať nové a vysoko sofistikované spôsoby obrany mesta, aj keď jeho vojakov začal postupne trápiť hlad, smäd a choroby. Bol neustále na hradbách a keď ho zasiahla turecká guľka, skvele ho zastúpil český šľachtic Zdeněk Kaplíř, ktorý si počínal rovnako obratne. Slovenský autor Emil Vontorčík vo svojej knihe *Bitka pri Viedni 1683* uvádza, že Turci, hoci boli vyvedení z miery flexibilnou rakúskou obranou, predsa len si tak verili, že ešte i v deň príchodu poľského kráľa a ďalších armád zahájili generálny útok na hradby mesta v snahe ho obsadiť a brániť sa spoza hradieb. Von Starhemberg i Kaplíř zázračne odolali i tomuto poslednému vyčerpávajúcemu útoku.

Slováci vo farbách katolíckeho impéria

V týchto armádach bojovali aj Slováci – naši pradedovia. Najznámejším je určite legendárny veliteľ sedemročnej vojny Andrej Hadík, ktorý prekvapivo obsadil Berlín, získal plno zlata a nechýbalo veľa, a bol by zajal aj pruskú kráľovnú. O poľnom maršalovi Hadikovi bol na našom portáli Christianitas.sk uverejnený samostatný článok: <https://christianitas.sk/marsal-andrej-hadik-pycha-habsburskych-husarov/>. Ďalšou legendárnou slovenskou postavou v armáde svätej ríše bol aj Ladislav Gabriš-Škultéty, ktorý slúžil až pod 4 cisármi, prežil 22 vojen a videl viac ako 250 bojísk.

Spomeňme si však aj na bežných Slovákov, o osudoch ktorých sa zrejme nikdy nedozvieme. Autorka Katarína Nádaská vo svojej knihe *Čím žila slovenská rodina* uvádza, ako sa naši dedovia dostávali do cisárskej armády:

„Kým vznikla povinná vojenská služba (v roku 1868), noví vojaci sa do žoldnierskeho vojska získavali predovšetkým verbovaním. Prebiehalo tak, že do dediny prišla skupina verbunkošov s muzikou, v krčme hrali, tancovali, nalievali slobodným mládencom a vychvaľovali prednosti vojenského stavu. Tomu, s kým si tľapli, už nebolo pomoci... Vojakom bol zverbovaný najskôr doživotne, neskôr vojenská služba trvala 14, 10 a od roku 1848 osem rokov.“

Krátko po vzniku Rakúsko-Uhorska v roku 1867 bola zavedená aj povinná vojenská služba. Narukovať v prípade potreby mohli všetci muži vo veku 19 až 42 rokov. Špecifickým časom povinných odvodov brancov bola jar, kedy sa regrúti spoločne vyberali na vozoch ťahanými koňmi a ozdobenými stužkami. Regrúti spievali a hodovali, spolu s nimi sa viezol i dedinský richtár, ako člen odvodovej komisie. Komisia, zložená okrem richtára aj lekármi a dôstojníkmi, rozhodovala o tom, či je mladý muž spôsobilý na službu vo vojsku. Chlapci si cestou spievali napríklad aj takúto pieseň:

*„Smutné časy nastávajú,
bude vojna,
budeme rukovať, budeme rukovať,
do Komárna.*

*Husár som a husár budem,
čierne čižmy nosiť budem;
čierne čižmy od čižmára,
podkovienky od kovára.*

*Šablička brúsená,
to je moja žena,
ona ma vyseká,
až bude potreba.“*

(Zdroj: *Čím žila slovenská rodina*, K. Nádaská)

Vojnové dejiny katolíckej habsburskej ríše sú vskutku veľkolepé – a i my sme boli ich súčasťou.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/vojnové-dejiny-katolickej-rise-habsburgovcov-su-velkolepe/>